

TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTE AÇMA POLİTİKASI

Doç. Dr. Hüseyin KORKUT

Giriş

Gerek kalkınmış, gerekse kalkınmakta olan ülkelerde gelişme ihtiyacı daima hissedilmekte, bunun sonucunda ekonomik, sosyal ve politik alanlarda sıçramalar yoluyla ilerleme, çağ kapatarak yeni çağ açma gayretlerinin sürekli sarfedildiği gözlenmektedir.

İnsan kaynaklarının yetiştirilmesi, az gelişmiş veya gelişme çabası içine girmiş ülkeler için yaşamsal önem taşımaktadır.

İnsan kaynağını geliştirmek, bir toplumdaki okulların öğrencilerin sayısını artırmak, okuma yazma oranını yükseltmek değil, kalkınmanın gerektirdiği insanın bilgi ve becerisini artırma sürecidir. Kısacası, nicelik ve nitelik açısından ihtiyaç duyulan insangücünü belli hedefler doğrultusunda yetiştirmektir.

Eğer bir ülke; yönetici, mühendis, hekim, hukukçu, iktisatçı, eğitimi, gazeteci gibi meslek dallarında yeterli sayıda ve nitelikte insangücü yetiştirmiş ve bu gücü gerektiği gibi istihdam ederek, ondan yararlanma imkan ve fırsatını bulabilmiş ise, kısacası mevcut insan potansiyelini ortaya çıkarıp yetiştirerek, toplum hizmetine sokabilmiş ise, o ülkenin kalkınması kolaylaşır. Böyle bir fırsatı değerlendiremeyen ülkeler, doğal zenginlikleri ne kadar çok olursa olsun, gelişemezler. Tek başına, ne okur yazarlık oranı, ne de kişi başına düşen gayri safi milli hasıla (GSMH) miktarı gelişmişliğin ölçütü olabilir. Örneğin, İsviçre'de fert başına düşen GSMH, 17.430 dolar ve kalkınmışlıkta başta gelirken, fert başına GSMH'sı 24.600 dolar olan Birleşik Arap Emirlikleri 20. sırada bulunmaktadır. O halde, "kalkınma, toplumun bütün kurumlarının, bir orkestra gibi birlikte işlemlerini gerektirir"¹.

Her ülkede insangücünün yetiştirilmesi bir arz-talep süreci içinde gerçekleşmektedir. İnsanların ihtiyaçları ve bu ihtiyaçların önceliği talebe yön vermektedir.

1 Saim Kaptan, *Türkiye'de Yükseköğretim Reformu ve İnsan Gücü Potansiyeli* (Ankara: DPT Yayın, No: 2026, Mart 1986) s. 48.

Eğitim talebinde; (a) toplumun gelir düzeyi, başka bir deyişle milli geliri (b) nüfus büyüklüğü, (c) nüfusun yaş ve cinsiyete göre bileşimi etkin rol oynar².

Bazı insanlar, eğitim düzeylerini artırmaktan haz alır, toplumun daha yeterli bir üyesi olmaktan, saygınlık, sosyal statü, sağlamlasından zevk duyarlar³.

Diğer yandan, bireylerin meslek yaşamlarında başarı ve doyurucu gelir sağlayacağı kabul edilen eğitimin fazla alınması ve kaliteli olması istenir.

İktisatçılar, emeğin verimini artıran bir öge olarak makine ve teknolojiyi insan ögesinin yerine kullanılmasını, sanayi üretiminde birim maliyeti düşüren bir etken olarak kabul etmekte ve kalkınma için, en ileri teknolojiyi almanın gerekliliğine işaret etmektedirler. Diğer yandan, geri bir teknoloji ile gelişmiş ülkelere yetişmenin mümkün olamayacağı, yeteneksiz insangücü ile ileri teknolojiyi kullanmanın da imkansızlığı kabul edilmektedir. Süratle değişen ekonomi ve teknoloji koşulları karşısında tek yönlü ve belli bir ihtiyaç için beceri kazanan insanlar yetersiz kalmakta, onun için "düz insan" yerine, yüksek yetenekli ve nitelikli insangücünün yetiştirilmesi zorunluğunu kendini göstermektedir⁴.

Kalkınmakta olan ülkelerde, eğitime sihirli güç olarak bakılır, ancak, kaliteli bir eğitimin gerçekleştirilmesi ve yaygınlaştırılması büyük masraflar gerektirir.

O nedenle, gelişmekte olan ülkelerde, kıt olan kaynakların eğitime ayrılmasında belli bir stratejinin uygulanması gerekir. Böyle bir stratejide temel konu, hızlı büyüme ve yenileşme sürecini sağlayacak olan yüksek nitelikli insan gücünün yetiştirilmesidir⁵.

Ülkemizde, eğitim talebinin çeşitli nedenlerle gerektiği şekilde karşılanamadığı bilinen bir husustur.

Eğitim arzının özellikleri incelendiğinde; görülen yetersizlikler karşısında talepteki düşüklüğe memnuniyet verici bir sonuç olarak bakanlar bulunabilir. Zira, eğitim arzının talebe bağlı olarak tayin edilemeyeceği görüşünü ileri süren yazarlar vardır⁶. İktisat kurallarına göre, bir

2 Necdet Serin, *Eğitim Ekonomisi*; (Ankara: Ankara Üniv. Eğ. Fak. Yayın, No: 77, 1979), s. 27.

3 *Aynı*, s. 60.

4 Saim Kaptan, *Ön. ver.* s. 63.

5 Serin, *Ön. Ver.* s. 169.

6 *Aynı*, s. 41.

malın arzı, talep veya fiyat durumuna göre ayarlanabildiği halde, eğitimde durumun farklı olduğu söylenebilmekte ve eğitim arzının talepten önce geldiği anlaşılmaktadır.

Hızla değişen dünya koşullarının ortaya çıkardığı eğitim talebine karşı, önceden hazırlıklı olunmazsa, gerek öğretmen, yönetici, gerekse bina ve çeşitli fiziki imkanların karşılanması konusunda belli bir plan içinde hazırlıkları önceden yapılmazsa, nüfus artış hızına göre önceden ne kadar olacağı belli olan okullaşma oranının gerektirdiği talebin gerisinde kalınır ve arz açığının kapatılabilmesi uzun zaman istediğinden, eğitimde dar boğaza girmek kaçınılmaz bir sonuç olur.

Eğitimin belli bir kademesinde, arzı artırarak, o kademedeki nicelik ve niteliği yükseltme yoluna gidilirse, diğer kademeler bundan olumsuz olarak etkilenir. Ayrıca, sınıfların kalabalıklaşması, görevlendirilecek öğretmenin kalitesindeki düşüş, kullanılacak araç gerecin yetersizliği, o kademeye az yetenekli öğrenci alınması eğitimin verimini düşürerek, eğitim hizmetlerinin kalitesini olumsuz yönde etkileyecek ve diğer eğitim kademelerinde yetersizlik ve bozukluklara neden olacaktır⁷.

Örneğin, orta öğretimdeki arz imkanları dikkate alınmaksızın, açılacak yeni üniversitelerle artırılacak yükseköğretim kontenjanlarının yetersiz ve yeteneksiz öğrencilerle dolması sonucunda, yükseköğretimin kalitesinde düşüşler meydana gelmesi kaçınılmaz olur.

Eğitim arzında tehlikeli bir uygulama da; bina, araç-gereç, tamamlanmadan öğrenci sayısını artırmaktır. Böylece, okullaşma oranı yükselmiş olur, fakat, nitelikli eğitim için öğretim elemanı, bina, araç-gereç, kitap, kitaplık vb. temel öğelerin yanında; araştırma yapacak elemanların, teknisyenlerin, sekreterlerin ve yöneticilerin de yeterli olması gerekir.

Fiziksel koşullar yeterli değilse, öğretim elemanı sayısındaki artış da eğitim-öğretime bir katkı getirmez. Kitaplık, laboratuvar, derslik, bahçe, atölye ve diğer ders yerlerinin paylaşılmasındaki yetersizliklerin ne kadar sıkıntı ve sorun yaratacağı kolayca anlaşılabilir.

O halde, eğitimin nitelikli ve hizmetlerin sağlıklı yürütülebilmesi için, sözü edilen öğelerin belli oranlarda birbirini tamamlar, destekler tarzda bulunması gerekir.

Sonuç olarak, eğitimde talep karşısında arzın yetersiz kalışı, iktisat konusunda olduğu gibi, bir malın fiyatının artması ile sonuçlanmaz, eğitim hizmetlerinin kalitesini düşürür⁸.

⁷ Aynı, s. 42.

⁸ Serin, Ün. Ver. s. 43.

Dünya'da Üniversitelerin Doğuşu

Avrupa'da 11. ve 12. yüzyıllarda Bologna, Paris ve Oxford Üniversitelerinin kurulmasıyla modern üniversitelerin temelleri atılmıştır. Bu üniversiteler, başlangıçta siyasi gücün temsilcisi olan kral ile, dini otoritenin temsilcisi olan Papa'nın yayımladığı fermanlarla kurulmuşlardır. Zamanla, papa ve kralın, üniversiteler üzerindeki etkisi azalmış, devlet daha çok ağırlığını koymuştur. Bu kuruluşların yanında mesleki öğretim yapan bazı yükseköğretim kurumları da kurulmuştur⁹.

Napolyon 1806'da kilisenin etkisini yok etmek amacıyla, Fransa'daki üniversiteleri ve işgal ettiği topraklardaki birçok Avrupa üniversitesini kapatmış, kendisi bir üniversite kurarak, bütün öğretim kurumlarını bu üniversiteye bağlamıştır.

19. yüzyılın başlarında, Alman üniversiteleri de Napolyon tarafından kapatılmıştır. 1809 yılında Prusya Kralı, Prusya eğitim sistemini yeniden organize etmek ve Berlin Üniversitesini kurmak üzere, Wilhelm Von Humboldt'u görevlendirmiş, onun araştırma, öğretimin birliği konularında ortaya attığı fikirler, günümüz üniversitesinde etkili olmuştur¹⁰.

Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulan üniversiteler, İngiliz Üniversite sisteminin etkisinde bulunmuşlardır. İlk Amerikan üniversiteleri İngiltere'deki gibi, dini gruplar tarafından din adamı yetiştirmek ve seçkinlerin çocuklarına genel eğitim vermek amacıyla kurulmuşlar ve koloniler tarafından finanse edilmişlerdir.

Amerikan üniversiteleri, 1876-1910 yılları arasında, Almanya'daki gelişmelerden etkilenerek ilerleme kaydetmişler, araştırmaya önem vermeye başlamışlar ve dünyanın ilk lisansüstü okulunu kurmuşlardır¹¹.

20. yüzyılda, en çok İkinci Dünya Savaşı sırasında, üniversitelerde uygulamalı araştırmalara ve danışmanlık hizmetlerine ağırlık verilmiş, öğrenci sayılarında büyük artışlar meydana gelmiş, üniversitelerin dışında ara insan gücü yetiştiren mesleki yüksekokullar kurulmuştur.

İngiltere'deki Politechnic, Almanya'daki Fachhochschule, ABD'deki Community College'ler bunlar arasında sayılabilir¹².

9 İkinci Uluslararası Yükseköğretim Konferansı: Üniversite Yönetimi: (Ankara: 9-11 Ocak 1989, Meteksan A.Ş.) s. 19.

10 Aynı, s. 81

11 Aynı, s. 47.

12 Hüseyin Korkut, *Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere Üniversiteleri* (Ankara: YÖK Matbaası, 1990), s. 72.

Görüldüğü üzere, dünyadaki üniversiteler, başlangıçta bugünkü üniversite anlayışından uzak, kurumlar olarak ortaya çıkmışlardır.

18. yüzyıla gelinceye kadar, İngiltere'deki öğretimin, bugünkü ilköğretim öğretmenlerine benzer genel öğretmenler tarafından yürütüldüğü, İtalya'da 1088 yılında kurulan Bologna Üniversitesi'nin 13. yüzyıla gelinceye kadar, öğretmenlerin aylıkları öğrenciler tarafından ödenen, öğrencilerin denetimine tabi, rektörü öğrenci olan bir üniversite olduğu, 1806'da Napolyon tarafından kapatılan Alman Üniversitelerinin liseye dönüştürüldüğü, Fransız işgal bölgesi dışındaki üniversitelerin de ayrıcalık ve özerkliklerinin kaldırılarak devlet kurumları haline dönüştürüldüğü; 19. yüzyıla gelinceye kadar Amerikan Üniversitelerinin sadece eğitim-öğretim yapan lise özelliğinde olan kuruluşlar olduğu bilinmektedir¹³.

Türkiye'de Üniversitelerin Gelişimi ve Yeni Üniversiteler

Cumhuriyet döneminden önce, Darülfünun-u Osmani (1870) Darülfünun-u Şahane (1900), Darülfünun-u Osmani (1908) isimleri ile bir çok defa açılıp kapanan yükseköğretim kurumu 1924 yılında çoğu Alman olan yabancı profesörlerle takviye edilmiş, araştırma enstitülerini de bünyesinde bulunduran bu kurum, üniversite hüviyetine çok yaklaşmıştır.

Osmanlı döneminde, yalnız dinsel öğretim yapan medreselerin yanında, 1773 yılından başlayarak Batı öğretim kurumlarına benzeyen kurumlar kurulmuştur. 18. yüzyıldan sonra bilimsel gelişmelere kapılarını kapatan, tutucu bir nitelik kazanan ve zıt dünya görüşüne sahip insanlar yetiştiren medreseler, 1924 yılında 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kapatılmış ve din konusunda yapılacak eğitim ile ilgili meydana gelen boşluğu gidermek için, Darülfünun'a bir İlahiyat Fakültesi eklenmiştir¹⁴.

İstanbul Darülfünun'u, bilimsel çalışma yapılmadığı, bazı fakültelerin yalnız meslek yüksekokulu görünümünde oldukları, seminerlerin yetersiz olduğu, ülke sorunlarına yer verilmediği gibi nedenlerle 1933 yılında kapatılarak, yerine İstanbul Üniversitesi kurulmuştur.

Almanya'daki Nazi yönetiminden kaçan profesör ve uzmanlarında görev aldığı İstanbul Üniversitesi Batılı anlamda, bir üniversite olma şansını iyi kullanmış, ancak, sözkonusu uzmanların Türkçe bilmemeleri, zaman kaybına neden olmuştur.

13 İkinci Uluslararası Yükseköğretim Konferansı. Ön. Ver. s. 46.

14 Hüseyin Korkut, *Türk Üniversiteleri ve Üniversite Araştırmaları*: (A.Ü. Eğitim Bil. Fak. Yayınları, No: 134, Ankara: 1989), s. 12.

İstanbul Üniversitesi'nin ardından 1773 yılında İstanbul'da kurulan Mühendishane-i Berri Hümayun, 1944 yılında bir kanunla İstanbul Teknik Üniversitesi'ne dönüştürülmüştür. Bu arada, Türk Devriminin hedefi olan çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak için, bilimsel araştırmaya önem vermek gereği, iyice anlaşılmış, yeni Türk Toplumunu Batı dünyasında yerine oturtmak için bilimsel kuruluşlarının sayısını artırmak görüşü ağırlık kazanmıştır.

Ankara'da, 1935 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1941 yılında Hukuk Fakültesi, 1943 yılında Fen Fakültesi, 1945 yılında Tıp Fakültesi açılmış ve bu fakülteleri birleştiren, Ankara'da bir üniversitenin kurulmasını sağlayan diğer üniversiteleri de bünyesine alan bir üniversiteler kanunu 1946 yılında yürürlüğe konulmuştur. (4936. S.K.)

1946 yılı izleyen yıllarda oluşan siyasal, sosyal ve ekonomik değişmeler, yükseköğretimin yurt yüzeyine yayılması görüşleri güç kazanmış, iki büyük kent dışında bölge üniversitelerinin kurulması istekleri gittikçe yoğunlaşmıştır.

Birinci dünya savaşının bittiği yıl izleyen yıllarda, uluslararası ilişkilerin gelişmesi, şehirleşme, sanayileşme gibi faktörlerin etkisiyle, pratik yetenekleri fazla, kurumsal bilgilerden çok, sorunlara dönük, yabancı dil bilen elemanlar yetiştirilmesi ihtiyacı oldukça kendini hissettiriyordu. Böyle bir görüşten hareketle, Atatürk'ün de 1 Kasım 1937 günü T.B. M.M.'ni açış konuşmasında belirttiği üzere, Doğu Anadolu'da üniversite kurma konusu gündeme gelmiş, İkinci dünya savaşının araya girmesi nedeniyle, ancak, 1953 yılında çıkarılan bir kanunla Doğu Anadolu'da bir üniversite kurulması öngörülmüş, 31 Mayıs 1957 yılında çıkarılan 6990 Sayılı Kanun'la Erzurum'da Atatürk Üniversitesi adıyla bir üniversite kurulması sağlanabilmektedir.

Söz konusu her iki kanunun gerekçesinde kurulacak üniversitenin Doğu bölgesinin sosyal, ekonomik ve teknik ihtiyaçlarını, eldeğmemiş enerji kaynaklarını, tarımını, madenlerini, öğretim ve araştırma konusu yapacağı, halka rehber olacağı, halkın sorunlarına cevap vereceği, halktan gelecek deneyimleri toplayıp, etüd edeceği, kısacası Doğu Anadolu'nun sosyal, kültürel, ekonomik ve teknik bakımdan gelişmesinde önemli rol oynayacağı görüşüne yer verilmiştir¹⁵.

¹⁵ *Doğu Üniversitesi Kurulmasına Dair Kanun Layihası ve Milli Eğitim ve Bütçe Komisyonunun Raporları*, (1/434), Sayı, 148.

Atatürk Üniversitesi Kanunu Layihası ve Maarif ve Bütçe Encümenleri Mazbataları, Sayı, 218.

Diğer yandan; Orta Doğu'nun kaynaklarını geliştirmek, ekonomik sorunlarına çözüm getirmek, Türk ulusuna ve başka uluslara yarar sağlayacak uygulamalı araştırmalar yapmak, İngiliz dilinde ileri öğretim vermek amacıyla Ankara'da bir teknik üniversite açılması düşünülmüş ve 1959 yılında çıkarılan 7307 sayılı kanunla Orta Doğu Teknik Üniversitesi kurulmuştur. Bu üniversite, 2547 sayılı kanun yürürlüğe girinceye kadar Mütevelli Heyet'li olarak diğer üniversitelerden farklı bir statü ile yönetilmiştir.

1950'li yıllarda; gelişmekte olan Türkiye'nin insan gücü ihtiyacını karşılamak üzere yüksek öğretimin yurt yüzeyine yayılması gereğinden hareketle, bölge üniversiteleri açılması görüşü ağırlık kazanmıştır. Ege Bölgesi'nin kültürel, endüstriyel, tarımsal ve ticari faaliyetleri ve bununla ilgili kurum ve kuruluşları modern bir üniversitenin kurulmasına yetecek özellikler taşıdığı gerekçesi ile İzmir'de 1955 yılında 6995 Sayılı Kanun'la Ege Üniversitesi kurulmuştur¹⁶. Yine aynı yıl, tarımsal toprakları az, dağlık Karadeniz Bölgesi'ndeki illerin sosyal ve ekonomik sorunlarına çözüm arayacak, madenleri, enerji kaynakları ve meyveleri bol olan bu bölgeye her yönden öncülük yapacak olan bir teknik üniversitenin kurulmasına T.B.M.M.'ce karar verilmiş ve 6594 Sayılı Kanun'la Trabzon'da Karadeniz Teknik Üniversitesi kurulmuştur¹⁷.

1958 yılında Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulan Hacettepe Çocuk Sağlığı Enstitüsü, önce yüksekokul, sonra da Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi'ne dönüşmüş, 1967 yılında çıkarılan 892 Sayılı Kanun'la sözkonusu fakülteyi de içine alan Hacettepe Üniversitesi kurulmuştur. Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi'nin kuruluş amaçları arasında; teknik bilgileri yanında, geniş kültürlü, pratiğe ağırlık veren, sosyal sorunları bilen doktorlar yetiştirecek şekilde eğitim yapmak gelmektedir.

1971 yılında çıkarılan 1487 Sayılı Kanun'la Robert Kolej Yüksekokulu, Boğaziçi Üniversitesi'ne dönüştürülmüştür.

Görüldüğü üzere, 1970'li yılların başlarına kadar üniversiteler, belli bir insan gücü planlaması ya da yeni üniversite açma politikasına dayandırılmadan, genellikle seçim bölgelerinden gelen politik istek ve baskılar, bazı bireysel girişimler ve tarihsel oluşumların zorunlu kıldığı kararlarla açılmışlardır.

16 Ege Üniversitesi Kurulması Hakkında Kanun Teklifi ve Maarif Bütçe Encümenleri Mazbataları, (2/70), Sayı, 320.

17 Karadeniz Teknik Üniversitesi Kuruluşu Hakkında Kanun Teklifi ve Maarif ve Bütçe Mazbataları (2/85?), Sayı, 319.

Yeni Üniversite Açma Politikası

1960'lı yılların başlarında planlı döneme geçilmesi ile, yükseköğretim yurt yüzeyine yayılması fikri önemini artırmaya başlamış, bazı üniversitelerin çeşitli illerde açtığı fakülteler bu illerde yeni üniversiteler kurulmasına zemin ve fırsat hazırlamıştır.

Devlet Planlama Teşkilatının 1968 yılında yaptığı "Yüksek-Öğretim Araştırması" sonuçlarına göre; insan gücü açıkları, nüfus yoğunluğu, ulaşım imkanları, sosyo-ekonomik şartlar, öğretim üyesi yeterliği gibi durumlar dikkate alınarak, yeni yüksek-öğretim kurumlarının açılması önerilmiştir. Bu araştırmada, özellikle, yeni yükseköğretim kurumlarının yeterli sayıda yerleşik öğretim üyesi sağlandıktan sonra açılmasının uygun olacağı vurgulanmaktadır. Ayrıca, araştırmada yerleşik olmayan öğretim üyelerinin eleman yetiştirmede etkisiz kalacağı, öğrenci ile ilişkilerinin istenilen biçimde gelişmeyeceği, maliyetin yükseleceği görüşüne yer verilmiştir¹⁸.

Bir bilim adamımız, yeni üniversitelerin açılış nedenlerini:

(1) Eski üniversitelerin tutumlarına tepki, (2) Modernleşme eğilimleri, teknolojik yenileşmeler, endüstri ve ticaretin gerektirdiği şartlar, (3) Ülkenin geri kalmış bölgelerini sosyal, ekonomik ve kültürel yönden değiştirmek, (4) Eski Üniversitelerdeki öğretim elemanı ve öğrenci yığılmasını önleyerek, yükseköğretimi ülke yüzeyine dengeli olarak dağıtmak¹⁹, şeklinde özetlemektedir.

1973 yılında, yükseköğretimde reform yapmak amacıyla yapılan çalışmalardan, yükseköğretimin yurt yüzeyine dengeli olarak dağıtılması da önemli ilkelerden birisi olarak kabul edilmiştir.

1973 yılında yürürlüğe giren 1750 Sayılı Yükseköğretim Kanunu, yeni açılacak üniversiteler için alınacak önlemleri de ayrı bir bölüm halinde düzenlemiştir.

1973 yılına kadar, çeşitli üniversitelerin bazı illerde açmış oldukları fakülteler, bu illerde yeni üniversitelerin açılmasını kolaylaştırmış ve 1973 yılında, kalkınma planlarındaki öneriler de dikkate alınarak, Diyarbakır'da, Diyarbakır Üniversitesi, Adana'da, Çukurova Üniversitesi, Eskişehir'de, Anadolu Üniversitesi birer kanunla kurulmuş, 1975 yılında

18 DPT, *Yükseköğretim Araştırması*, (Ankara: DPT Yayını, No: 858, 1970), s. 76-86.

19 Osman Okyar, "Türkiye'de Yeni Üniversitelerin Kurulması" *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimleri Dergisi*. Cilt. 2, Sayı, 2 Ekim 1970, s. 53.

ise, benzer gerekçelerle Elazığ'da Fırat, Samsun'da Ondokuz Mayıs, Bursa'da Bursa, Konya'da Selçuk Üniversiteleri kurulmuştur. 1978 yılında ise, Hacettepe Üniversitesi'ne bağlı Tıp Fakültesini içine alan, Kayseri Üniversitesi kurulmuştur.

Sözü edilen bu üniversitelerin yanında, Cumhuriyet'in 50. yılını kutlama programı içinde, kalıcı bir eser bırakılması amacıyla Anadolu'da yükseköğretim kurumu bulunmayan bir ilde üniversite kurulması kararının verilmesi üzerine, 1973 yılında Sivas'ta Cumhuriyet Üniversitesi kurulmuştur.

1750 Sayılı Üniversiteler Kanunu ile kurulmuş bulunan o zaman ki Yükseköğretim Kurulu, olağanüstü bir toplantı yaparak, İsmet İnönü'nün adını ebedileştirmek ve bulunduğu bölgeyi sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan kalkındırmak üzere, Malatya'da İnönü Üniversitesi kurulması kararını almış ve bu karardan sonra 1975 yılında çıkarılan bir kanunla İnönü Üniversitesi kurulmuştur.

Görüleceği üzere, Cumhuriyetin kuruluşundan 10 yıl sonra Türkiye'de birinci üniversite, 21 yıl sonra ikinci üniversite, 23 yıl sonra üçüncü üniversite kurulabilmiştir. O dönemlerdeki şartların elverişsizliği, üniversite açma işlemlerinin yavaşladığının nedeni olarak kabul edilebilir, ancak, 1946 yılında yürürlüğe giren ve modern üniversite anlayışının gerçekleşmesine temel oluşturan 4936 Sayılı Üniversiteler Kanunu'nun uygulanmasından 27 yıl sonra yeni üniversite açma düşüncesi, gündeme gelebilmiştir. Bu sürenin uzunluğu ülkemizde yükseköğretimdeki okullaşma oranının düşük düzeyde kalmasına, yükseköğrenime duyulan ihtiyaç, akademi, yüksekokul gibi başka kurumların açılmasına neden olmuş ve sonunda acele ve hazırlıksız kararlarla yeni üniversiteler açılması zorunluğu ile karşılaşmıştır.

Özetlemek gerekirse; Bölge Üniversitelerinin kuruluş gerekçeleri şu noktalarda toplanır:

1) Modern bir kültür şehri yaratmak (Atatürk'ün, Van Gölü sahillerinde üniversite kurulması görüşü),

2) Bölgenin sosyal, kültürel, ekonomik ve teknik açıdan kalkınmasında rol oynamak (Atatürk Üniversitesi),

3) Bulunduğu bölgenin kültür hayatını, dolayısıyla, modern yöntemlerle çalıştırma imkanlarını ve refahını yükseltmede doğrudan etkili olmak (Ege Üniversitesi),

4) Beynelmillel bilgiyi vermeye yetinmeyip, özellikle doğal kaynakları, mahalli imkanları etüd etmek, halkın özel yeteneklerini de ele

olarak, şimdiye dek değinilmemiş ekonomik sorunları çözmeye çalışmak (Karadeniz Teknik Üniversitesi),

5) Çevreyi kültürel ve ekonomik yönden incelemek, çevreyi laboratuvar olarak kullanmak suretiyle, bölge kalkınmasına katkıda bulunmak (Diyarbakır Üniversitesi)²⁰.

Ne yazık ki; 1973 yılından itibaren kurulan üniversitelerin çoğu, gereken gelişmeyi gösterememişler, kağıt üstünde kalmışlardır.

Okyar'ın deyişiyle, sonunda yeni üniversite kurmak için arsa, bina, malzeme sağlanmasının, kanun çıkarmanın yeterli olmadığı, öğretim üyesi yetiştirmenin daha sağlıklı işleyen, kişilikli bir üniversite oluşmasına yetmeyeceği, öğretim kadrolarını bazı binalarda bir araya getirmekle de üniversitenin oluşturulamayacağı anlaşılmıştır.

Yine Okyar'ın belirttiği gibi, "üniversite toplu bir öğrenme ve araştırma ruhunun ifadesidir, bu ruh ise, ancak, üniversitenin gerçek görevinin gittikçe artan ortak bilincine varmakla oluşur"²¹.

1981 Yılında Yükseköğretimde Yapılan Düzenlemeler

1981 yılına kadar Türkiye'de üniversite, akademi ve yüksekokullar şeklinde gruplara ayrılan yükseköğretim kurumları, çeşitli kanunlarla yönetilmekte ve işlevlerini sürdürmekte idiler.

Bu kanunların çeşitliliğinin, yükseköğretim kurumlarının işlevlerini engellediği, insan gücü yetiştirilmesinde farklı standartlar uygulandığı, bütçe savurganlığına neden olduğu, diğer yandan, Anayasa Mahkemesi'nin yükseköğretimin kanunları ile ilgili iptal kararlarının çeşitli boşluk ve tutarsızlıklar yarattığı ileri sürülmüştür. Merkezi bir organın bulunmaması nedeniyle, öğretim elemanlarının dengeli istihdamlarının sağlanmadığı, ülkenin ihtiyacına cevap verecek bir insan gücü planlaması yapılamadığı, bu görüşlere eklenmiştir. Yükseköğretim kontenjanlarının gerçekçi biçimde saptanamadığı, yükseköğretim kurumlarının çevre ve öğrencilerle sağlıklı ilişkiler kuramadığı gibi nedenler ve yukarıda belirtilen görüşler, yükseköğretimde yeni bir düzenlemeye gidilmesi konusunu gündeme getiriyordu.

Sonuç olarak, 1981 yılında çıkarılan 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun ardından, 1982 yılında yürürlüğe konulan 41 Sayılı Kanun gücündeki kararname ile, üniversite-akademi ve yüksekokulları aynı çatı

20 Korkut, *Ön. Ver.* s. 42.

21 Okyar, *Ön. Ver.* s. 75.

altında birleştirme düzenlemesi yapılarak, 28 üniversite kurulmuş ve ayrıca özel üniversite statüsünde bir de vakıf üniversitesi hizmete sokulmuştur. Söz konusu yeni düzenleme ile kurulan üniversitelerin öğretim elemanı araç, gereç ve çeşitli ihtiyaçlarını gidermek için, uzun süre yeni üniversite açma konusu gündeme gelmemiş, mevcut durumun yarattığı şokun atlatılması beklenmiştir.

1992 Yılında Açılması Beklenen Üniversiteler

Yeni üniversitelerin açılması, üniversite çevrelerinde tereddüt ve endişe ile karşılanırken, yükseköğretim kapasitesinin artırılacağını ve çocuklarının yükseköğrenim görme şansının artacağını düşünen veliler tarafından merakla ve belki de sabırsızlıkla beklendiği gözlenmektedir. Ancak, ailelerin yine de açığa vurulmamış bazı tereddütleri sezilebilmektedir. Kalite yönünden belli bir düzeyde eğitim yapamayacakları baştan belli olan yeni üniversitelere zorunlu olmadıkça çocuklarını göndermek isteyen veliye pek rastlanmaz. Ancak, son çare olarak söz konusu üniversiteleri alt sıralarda tercih etmek zorunda kalan öğrencileri bunyelerine alacak olan bu üniversiteler, gerçekte, üniversite olamamanın sancısını çekecekler, öğrenciler ve diğer öğeler, sorunlarla, mutsuzluklarla dolu bir yaşam sürdürecektir. Neyazık ki; yükseköğretimde, sağlıklı bir planlama bu güne kadar yapılamadığı için, ihtiyaç-istihdam dengesi, ülkenin yakın ve uzak gelecekteki ihtiyaçları, sosyal talep gibi etkilere ziyade, ucuz maliyet, politik baskılar gibi endişe ve ölçütlerin etken olması nedeniyle, yeni üniversiteler tabula üniversiteleri olma talihsizliğine uğramışlardır.

Günümüzde 15 yeni üniversitenin gündeme geldiği görülmektedir²². Ayrıca, iki vakıf üniversitesinin kurulmasına ilişkin Kanun da yürürlüğe girmiş bulunmaktadır²³.

Ashında, yeni yükseköğretim kurumları açılması ile ilgili bazı resmi döküman ve kararlar bulunmaktadır. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planının yıllık uygulamaları ile ilgili 1991 yılı programının, yükseköğretim ile ilgili (1) no'lu tedbiri, 5 Temmuz 1991 tarihli Hükümet Programı ve TBMM'nin, Milli Eğitim Komisyonu'nda kabul edilen Kanun Tasarısı, bunlar arasında sayılabilir.

Ayrıca, söz konusu program ve kararların ışığı altında, Milli Eğitim Bakanlığı'nın eşgüdümünde Devlet Planlama Teşkilatı ve Yükseköğretim

22 "Yükseköğretim Kontenjanları 190 binden, 350 bine yükseliyor. 15 Yeni Üniversite" *Milliyet Gazetesi*, 7 Mart 1992, s. 3.

23. *Resmî Gazete*. 7 Mart 1992 tarih ve 26164 sayı.

Kurulu'nca yapılan ciddi bir çalışma sonucu, Yükseköğretim Gelişme Planı (1992-2012) adını taşıyan değerli bir döküman ortaya çıkmıştır²⁴.

Aşağıda sözkonusu planda yer alan, yükseköğretimle ilgili önemli saptamalar, darboğazlar ve öneriler özetlenmektedir.

1. Yükseköğretim Kurumlarına olan ihtiyaç ve karşılaşılan sorunlar.

1.1. Yeni yükseköğretim istekleri ile ilgili bazı görüşler, kısaca şu noktalarda toplanmaktadır. (1) Yükseköğretime talep fazladır, mevcut yükseköğretim kurumları bu talebi karşılayamamaktadır. (2) Yükseköğretimdeki okullaşma oranı, diğer ülkelere göre çok geridedir. (3) Bazı alanlarda nitelikli insan gücü açığı kapatılamamaktadır.

Bu sayıtların ışığında, Türkiye'de yeni yükseköğretim kurumları açılması sürekli olarak gündemde tutulmakta ve iller arası bir yarış hali yaşanmaktadır. Bunun nedeni, o yöredeki ortaöğretim mezunlarının yükseköğretime daha büyük oranda girebilecekleri ve yörenin kalkınmasında önemli bir etkisinin olacağı umidedir. (S. 2) Türkiye'de bazı alanlarda insan gücü açığı, bazı alanlarda ise, fazlalığı gözlenmektedir. Ancak, sağlık ve eğitim alanlarında darboğazlar sürmektedir. Salt bu darboğazları gidermeye yönelik olarak yeni yükseköğretim kurumlarını açmak ya da kapasite artırmak, yükseköğretimdeki okullaşma oranını düşürür. O halde, nitelik ve nicelik açısından insan gücü fazlası yaratmaktan kaçınmamalı, çok sayıda yetişmiş insan arasından seçim yapmanın az sayıda insan yetiştirmekten daha yararlı ve isabetli olduğu kabul edilmelidir. Çünkü, yükseköğrenim görmüş pek çok kişi kendi alanları dışındaki alanlarda da, yararlı ve başarılı çalışmalar yapmaktadır. (S.5)

1.2. Türkiye'de yükseköğretimde okullaşma oranı, ortaöğretimdeki okullaşma oranının düşük olması nedeniyle düşük düzeyde kalmaktadır. Örneğin, 1990-1991 öğretim yılında genel liselerde % 22,6, mesleki liselerde, % 18,6, ve toplam lise ve dengi okullarda % 41,2'dir. Türkiye'de ortaöğretim okullaşma oranının düşük olması, yükseköğretimde de sınırlayıcı etki yaratmaktadır.

Türkiye'de nüfus artış hızının % 2,17 olduğuna bakılırsa ve genç kuşağın yükseköğretime ilgisinin çokluğu, ortaöğretim okullaşma oranının artırılması hedefi hesaba katılırsa, yeni yükseköğretim kurumlarına ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. (S. 9)

²⁴ *Yükseköğretimin Gelişme Planı, (1992-2012), Ders Aletleri Yapımı Merkezi Matbaası, (Ankara: 1991).*

1.3. ÖSYM'nin bir araştırmasına göre, meslek lisesi mezunlarının, % 50-60 oranındaki miktarı, üniversite sınavlarına girmektedir. Üniversite sınavları için yapılan, başvuruların % 15'ini meslek lisesi son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Kuruluş maliyetleri genel liselere göre çok yüksek meslek liselerinin sayısını çoğaltma kararında olan devletin, ara insan gücü ihtiyacını dikkate aldığı ve ona önem verdiği kuşkusuzdur. Bu okulların üniversiteye kaynak oluşturması elbetteki düşünülemez. Öyle anlaşılmaktadır ki, meslek liseleri bugünkü uygulamada kuruluş amaçlarının dışına çıkmaktadırlar. (S.14)

1.4. Halen üniversitede okuyan öğrenciler de % 20'lik bir oranla üniversite başvurularında önemli bir yer tutmaktadırlar. Alınan caydırıcı önlemler de fazla etkili olmamaktadır. Üniversiteye giren, ancak yerini beğenmemesi nedeniyle tekrar sınava girmek ihtiyacını duyan öğrencilerin, isabetli tercih yapmaları için, gerekli önlemleri önceden almak ve sınavlara iyi hazırlanmalarını sağlamak konusunda devlet olarak yardımcı olmak gerekir. Bundan sonra üniversiteye girenlerin tekrar sınava girmelerini caydırmak için daha etkili barajlar koymak uygun olur. Sınav sonuçlarına bakıldığında, gerçek talebi karşılananlar, beşte birden çok değildir. Yüzüncü Yıl, Trakya, Erciyes, Cumhuriyet, İnönü gibi üniversitelerde birinci tercihe göre öğrenci alınmış olsa, kontenjanların ancak % 12 ile % 31'i dolmaktadır. Oysa ki, birinci tercih sayısı kontenjanın Boğaziçi Üniversitesi'nde, 7.5 katı, Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde 3 katı, Bilkent Üniversitesi'nde 2.5 katıdır. (S.23).

O halde, metropoller dışındaki illerde üniversite açılmasına karar vermeden önce, "bölgesel talep potansiyelinin" yeterli olup, olmadığı iyice anlaşılmalıdır. Aksi takdirde, yeni yükseköğretim kurumlarına istemiyerek giren öğrenciler, tekrar üniversite sınavlarına girmek isteyecek ve bu da kaynak israfına yol açacaktır. (S.28)

1974 yılından 1991 yılına kadar yükseköğretim için sınava başvuran ve yerleşen adayların sayı ve yüzdelerine bakıldığında, (1974: % 16.2; 1980: % 8.9; 1984: % 34.1; 1991: % 22.8) yükseköğretim arzı, talebi karşılamamaktadır.

ÖSS sonuçları incelendiğinde, adayların % 45'inin üniversite eğitiminde gerekli asgari bilgi düzeyine sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, sözkonusu kitlenin üniversiteye girmesi halinde başarılı olma şansı oldukça düşüktür. Bu sonuca göre, orta öğretimin kalite sorunları üniversiteye aktarılmaktadır. Yine bu sonuca göre, üniversiteye başvuranlardaki artış, yeni yükseköğretim kurumları açmayı gerekli kılmamaktadır. O halde, eğitim için önemli olan konu,

yeni yükseköğretim kurumları açmaktan çok, ortaöğretim kalitesini yükseltmektir. (S.22)

Burada hatırlanması gereken husus, meslek liselerinin istihdam sorunları en az düzeye indirilerek, üniversiteye girme istek ve ihtiyaçlarını azaltmaktır.

1.5. Yükseköğretimin arz yönünü etkileyen darboğaz ve kısıtlamalar, aşağıda özetlenmektedir:

1.5.1. Yükseköğretimde finansman darboğazı, (a) Yükseköğretimin bütçe ödenekleri geçen on yıl içinde gerçek olarak artmamıştır. (b) Bütçe ödeneklerinin, gayri safi milli hasıla ve konsolide bütçe içindeki payı düşmüştür. (c) Yatırım ödeneklerinin, toplam ödemeler içindeki payı yükselmemiştir. (d) Öğrenci başına düşen gerçek ödenek tutarı azalmıştır. VI. Beş yıllık plan döneminde, büyüme hızı % 7 olarak düşünülmüş olup, yükseköğretime ayrılan yatırım ödeneklerinin de her yıl bu oranda artırılması gerekir, ancak, bu da şimdilik zayıf bir olasılık olarak görünmektedir.

Sonuçta; üniversite ödenekleri reel olarak artmadığı halde, açılan yeni öğretim kurumları mevcut sabit kaynağa ortak olmuşlar; yatırımlardaki artışlar çok az olduğu için, mevcut bina ve teçhizatın yıpranma, eskime payını karşılamak dahi zorlaşmış; öğrenci başına düşen ödenek sürekli azalmış; yeni açılması planlanan yükseköğretim kurumlarının kaynakları yasal düzenleme içinde yer almadığından, bu kurumların gelişmesi, sağlıklı biçimde işlemesi, büyük zorluklar yaratmıştır. (S.33)

1.5.2. Öğretim Elemanı Darboğazı;

Bir öğretim elemanının verimli hale gelmesi 5-10 yıllık bir süreyi gerektirmektedir. İstenilen sayıda yetenekli ve istekli kimselerin öğretim elemanı olarak bulunmasında zorluklar vardır. Ülkemizde az gelişmiş illerdeki yükseköğretim kurumlarında öğretim üyesi açığı bulunmakta, gelişmiş illerin üniversitelerinin bazı dallarındaki öğretim üyesi açığı devam etmekte, başka bir deyişle mevcut yükseköğretim kurumlarında öğretim üyesine ihtiyaç bulunmaktadır. O halde, yeni yükseköğretim kurumları açılmak istenildiğinde, bunlar için önceden öğretim üyesi yetiştirilmesi zorunluğu gözönünde bulundurulmalıdır.

Çeşitli ülkelerde ders veren öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı, Almanya'da 11.09, Fransa'da 18.44, İngiltere'de 10.92, ABD'de 15.20, Japonya'da 7.43'iken, Türkiye'de 1991 yılında bir öğretim üyesine 47.2 öğrenci düşmektedir. Bu oran ise, dünya standartlarının çok üstündedir. (S.36)

1.5.3. Mekan Darboğazı;

Yükseköğretim kurumlarında 1.300.00 m²'lik bir akademik alan darboğazı ortaya çıkmaktadır.

Sosyal faaliyet alanları, kültürel mekanlar, ikamet alanları, idari alanlar, teknik alanlar yetersiz olup, yeni üniversitelerin açılması planlanırken, mekan genişlemesinin dikkate alınması gerekmektedir.

1.5.4. Araç Gereç Darboğazı;

Üniversitelerde araç-gereç darboğazı sadece finansman yetersizliğine bağlı değildir. Plan ve program eksikliği, davranışsal imkansızlıklar ve aşırılıklar da makina-teçhizat darboğazına neden olmaktadır. (S.44)

1.5.5. Kitap ve Sürekli Yayın Darboğazı;

Üniversitelere gelen yayın sayısı azalmıştır. Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon ve Uluslararası Bilgi Tarama Merkezi, Türkiye düzeyindeki ihtiyacı karşılayamamaktadır. Tüm üniversitemizdeki kitap stoku, 3.000.000 civarındadır. Bu sayının üçte ikisinden çoğu, üç büyük şehirdedir. Bazı yeni kurulan üniversitelerde kitap sayısı özel kitaplıklar düzeyinde kalmaktadır. (S. 45)

2. Yeni Üniversitelerin Kuruluş Yerlerinin Seçiminde Uygulanacak Ölçütler :

Yeni yükseköğretim kurumu açılacak illerde, nüfus, üniversiteye başvuran aday sayısı, üniversiteye yerleşen aday sayısı, ilin ekonomik durumu gibi kriterler üzerinde durulabilir.

Yeni kurulacak üniversiteler için yer seçimi yapılırken, kıt faktör durumu gösteren öğretim üyesi temininde avantajlı konumda olan iller tercih edilmelidir. Üniversitesi olan, dolayısıyla, öğretim üyesi fazla olan, metropollere yakın iller, kısa dönemde öğretim üyesi desteğini daha kolay sağlayabileceğinden, bu illerde üniversite çekirdeğini oluşturacak yükseköğretim kurumları açılması isabetli bir yol olarak görünmektedir. Özellikle, iki fakültesi bulunan iller, yeni kurulacak üniversitelerin gelişiminde önemli bir avantaja sahip bulunmaktadır. Halen iki fakültesi bulunan ve üniversite kenti olmaya en yakın görünen illerimiz, Balıkesir, Denizli, Aydın ve Zonguldak'tır.

Sonuç olarak, bir ilde üniversite açılabilmesi, optimal kapasite ile yeterli kaliteye imkan verecek çevre koşullarına ve finansman imkanlarına sahip olunmasına bağlı görünmektedir. (S.53)

Eleştiriler Sonuç ve Öneriler

Eleştiriler :

İnsan gücünün, doğal kaynaklar, sermaye ve teknoloji ile birlikte ana üretim etkeni olduğu bilinmektedir. İnsan gücü, toplumsal değişim ve gelişmenin de güdüleyicisi olarak, toplumsal ve ekonomik kalkınmada itici bir rol oynamaktadır²⁵.

Üniversitelerin, çağın gerektirdiği yüksek nitelikli insan gücünü yetiştirmede birinci derecede rol oynadıklarını kabul ediyoruz. Ancak, üniversiteleri, gerek yapısal özelliklerinden kaynaklanan sorunlar ve gerek buna bağlı işleyiş bozuklukları nedeniyle, kalkınmanın hizmetine istenilen düzeyde sunamadığımız da ayrı bir gerçek.

Yükseköğretimdeki okullaşma oranının % 12,5'dan, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planında hedeflenen % 15'lik orana ulaşabilmesi için, mevcut yükseköğretim kurumlarının verimli çalışır hale gelmesi ve yeni yükseköğretim kurumları açılması zorunluluğu kendini göstermektedir.

Eğitim, sağlık ve bazı mühendislik dallarındaki insan gücü açığının kapatılması zorunluğu, yeni bölümler açılmasını da gerekli kılmaktadır.

Hızlı nüfus artışının sonucunda (% 2,17), yükseköğrenim çağındaki büyük kitlenin (1990-91 öğretim yılında 18-21 yaş grubundaki nüfus 4.610.000)²⁶ yarattığı baskı karşısında örgün öğretimdeki % 9,6'lık, örgün ve açık öğretimin birlikte oluşturduğu % 15,3'lük yetersiz okullaşma oranı ve orta öğretimdeki okullaşma oranının yükseltilmesine ilişkin saptanan hedefler, alınan tedbirler karşısında (Türkiye'de 1990-1991'de % 41,2, 1988'de Mısır'da % 62, Suriye'de % 52, Kore'de % 74, Japonya'da % 95.)²⁷ yeni yükseköğretim kurumları açılmasına, ilgili çevrelerde ve kamu oyununda sıcak bakılmaktadır.

Ancak, büyük şehirler dışında son on yıl içinde kurulmuş bulunan üniversitelerde görülen yetersizlikler, bundan sonra açılacak yükseköğretim kurumları konusunda ciddi tereddütlerin oluşmasına neden olmuştur.

Söz konusu tereddütler ve eleştiriler, aşağıda özetlenmektedir:

25 Muzaffer Sencer, "İnsan Gücü Planlaması ve Üniversite" *Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözümler*, (İstanbul: Cem Yayınevi, 1990), s. 145.

26 Yükseköğretim Gelişme Planı, *Ön. Ver.* s. 7.

27 *Aynı*, s. 8.

1) Yükseköğretimle ilgili sosyal talep her zaman bilinçli olarak oluşmamaktadır. Bu talebin kaynağında, bir meslek edinme, iyi kazanç sağlama şeklindeki ekonomik düşünceler yattığı gibi, yüksek bir statü ve sosyal prestij kazanma şansını artırdığı düşüncesi de hakim bulunmaktadır. Ayrıca, Türk toplumunda geleneksel olarak el ve beden işlerinden, bu işlerin saygınlığının düşüklüğü nedeniyle kaçma, yükseköğretim diplomasının sosyal güvence ve saygınlık sağlayacağına inanma, yüksek öğrenim süresince sosyal bir çevre ve arkadaş grubu kazanma düşüncesi gibi nedenler, yükseköğretime ilgiyi canlı tutmaktadır²⁸.

2) Türkiye'de yeni üniversiteler açmakla, bu kurumlar, bir bardaktaki suyun, bir tepsiye dökülmesiyle derinliğinin düşürülmesi gibi bir düzey düşüklüğüne uğratılmışlardır²⁹.

3) Kaliteli eleman yetiştirmeden açılan yeni üniversitelerden, ancak, "yarı aydın" kişiler çıkabilir. Yeni üniversitelerin çoğu hala "geçekondü" üniversite niteliğindedir. Bu tür kurumlarda araştırmadan söz edilemeyeceği gibi, nitelikli bir öğretim yapılmasına da imkan yoktur. Eski üniversitelerin bazı bölümlerinde dahi izlenen programlar, lise düzeyindedir³⁰.

4) "Politik üniversite kurulması ile gençliğe fenalık yapılmaktadır. Büyük üniversitelerdeki aşırı yığılmış kadroların dağıtımına ait bir sistem getirmeden, bu arada mevcut bazı üniversitelerin kadro eksiklerini tamamlamadan, böyle büyük sayıda yarım yamalak üniversite kurulması benzerliğine örnek bir yabancı ülke gösterilemez"³¹.

5) Gelişmiş ülkelerde yeni üniversite açılırken, önce kütüphane kurulmakta, yeterli yayın sayısına ulaşıldıktan sonra, üniversite öğrenime açılmaktadır. Bunun için 2.5 yıl gibi bir süre geçmekte, yayın sayısı 75.000-600.000'e ulaşmaktadır. Sonuç olarak, "üniversite kütüphaneyi değil, kütüphane üniversiteyi yaratmaktadır"³².

28 Saim Kaptan, *Ön. Ver.* s. 75-76

29 Hıfzı Veldet Velidedeğlü, "Gerçek Üniversite ve Medrese" Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözümler. *Ön. Ver.* s. 16.

30 Hüseyin Batuhan, "Türkiye'nin Bir Bilim Politikası Var mı? Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözümler. *Ön. Ver.* ss. 84-85.

31 Kasım C. Güven, "Türk Üniversitelerinde YÖK Öncesi ve Sonrası Araştırma" *Yük. Öğrt. Sor. ve Çöz. Ön. Ver.*, s. 243.

Amal Çeçen, "YÖK'ün Anlamsızlığı" *Akis Dergisi*, 14-20 Eylül 1987, Sayı: 22.

32 Jale Baysal, "Üniversitelerimizin Kütüphane Sorunu" *Yük. Öğrt. Sor. ve Çöz., Aynı*, s. 248.

Ali Sait Yüksel, "Demokrasi Önce Üniversiteye", *Milliyet Gazetesi*, 10 Eylül 1991, s. 11.

6) Yeni üniversitelerin kurulması konusunda yöre halkının isteklerine de ağırlık verildiği gözlenmektedir. Şöyle ki; bölge üniversiteleri kurulduğunda, o yöredeki çocukların gurbete gitmeyecekleri, böylece yuvadan ayrılmayacakları, yedek subay olma imkanı elde edecekleri, daha kolay iş bulabilecekleri, politika ile ilişkisi bulunan yöre eşrafının “kampüs çevresinde arazi rantı oluşmasını, taşra pazarının hareket kazanmasını, yöreye alt yapı hizmetlerinin yönelmesini bekledikleri” düşüncesi hakim olmaktadır.

Buna karşı, üniversitenin bir kalkınma ve gelişme aracı olmadığı, çağdaşlık ve gelişmişlik ölçütü olduğu, taşrada kurulan bir üniversitenin yakın ve uzak çevresiyle gerekli iletişimi kuramadığı, çevresinde yalnızlaşan ve çevreye yabancılaşan üniversitenin, bir süre sonra “bir büyük kent üniversitesinin şubesi durumuna dönüştüğü ileri sürülmektedir”³³.

Yine aynı görüş sahipleri; taşradaki üniversitenin yöresiyle bütünleşme niyeti olmadığını, niyetlense de, başarılı olmasının imkansızlığını, çünkü, üniversitenin sahip olması beklenen değer içinde, yöreden herhangi bir iz bulunmadığını, üniversitenin, ne yöre, ne de ülke üretimine anlamlı bir katkı sağladığını ileri sürmektedirler³⁴.

Sonuç olarak, taşrada kurulan okul niteliğindeki yeni üniversite, çok uzun bir süre “cüce” bir kuruluş olmaya mahkum görülmektedir. Bu üniversitenin “kısa görüşlü, tek boyutlu, iç zenginlikten yoksun, aydın olmaktan olabildiğince uzak, hoyrat davranışlı kasaba insanı ürettiği” kabul edilmektedir³⁵.

7) Bazı görüşlere göre, 18-21 yaş sınırları arasından genç nüfusun yükseköğrenim ihtiyacını karşılamak için bu kurumları, yurdun çeşitli bölgelerinde yaygınlaştırmak; çağdaş düşüncenin, sosyal devlet anlayışının gereği olduğu gibi, “halkçı” bir tutumdur ve okullaşma oranının, % 15’lerde kalmayarak, % 50’lere ulaşması, gelişmenin bir göstergesidir³⁶.

8) Bazı görüşlere göre de; gelişmekte olan yörelerde, gelişmekte olan üniversitelerin sayısı arttıkça “üniversite kavramının içinin boşal-

33 Ergun Uğur, “Taşradaki Üniversite” *Yük. Öğrt. Sor. ve Çöz. Ön. Ver. ss, 281-283.*

Haluk Şahin, “Üniversite Ama Nasıl?” *Güneş Gazetesi*, 22 Mayıs 1991, s. 1.

34 Uğur, *Aynı*, s. 284.

35 Ali S. Gitmez, “Bilimin Taşrahlaşması” *Bilim ve Sanat*, Ekim 1984, Sayı: 46, s. 20.

36 *Aynı*, s. 16.

Ferhunde Özbay, “Üniversite Çevresi” *Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözümler, Ön. Ver. s. 133.*

maya devam edeceği"..... böyle üniversitelerin yükseköğretim niteliği taşıdıkları, bunun sonucunda da üniversite sayısının çoğaltılması yerine, azaltılması gerektiği vurgulanmaktadır³⁷.

9) Aynı paraleldeki diğer görüşler; "bir müdür, bir mühürle açılan üniversite, üniversite olmuyor, kısıtlı kaynakları dağıtmak yerine, belirli merkezlerdeki üniversiteleri hızla geliştirecek yatırımlara ağırlık vermek daha akılcı olur" şeklinde açıklanmaktadır³⁸.

10) Benzer diğer bir görüşe göre, yeni açılmış üniversiteler, gelişmelerini bir ölçüde tamamlamış üniversitelere bağlanmalı ve böylece öğretim üyesi açısından yardıma başlanmalı, gelecektek öğretim elemanları köklü üniversitelerde yetiştirilmelidir³⁹.

Sonuçlar :

Yükseköğretim ihtiyacını gidermenin yolları konusundaki düşünceleri üç grup altında toplamak mümkündür.

1) En aykırı bir görüşe göre, mevcut yeni üniversiteler, gelişmiş üniversitelere bağlanmalıdır. Araştırmalar, çok sayıda kuruma yayılması yerine, mali kaynaklar ve insan gücü belirli merkezlerde toplanmalıdır.

2) Atılmış yanlış adımdan geriye dönüş olmayacağına, büyük yatırımlar yapıldığına göre, yanlış düzeltme ve olumlu sonuçlara gitme konusunda etkinlikler göstermek gerekmektedir⁴⁰.

3) Yeni üniversiteler metropolitan kentlerde kurulmalı, böylece gelişmiş üniversitelerin geçici bir süre için desteğini sağlamak kolaylaşır,

4) Gelişmiş üniversitelere bağlı uygun yerlerde "uydu fakülteler" kurulmalı, gelişmelerini tamamlayanlar, üniversiteye dönüştürülmelidir⁴¹.

5) Özel üniversiteler kurulmalı ve yaygınlaştırılmalıdır.

Ancak, daha önce yaşanan özel yükseköğretim deneyimindeki hataların işlenmemesi gerekir. Bu üniversitelerde, öğretim elemanlarına hiç bir baskı yapılmamalı ve bu kurumları "özel koşullara uygun, ayrımcılık amacı ile kurulan vakit eyleme merkezleri olarak görülmemelidir"⁴².

37 Uğur, *Ön. Ver.*, s. 287.

38 Zafer Üskül, "Taşra Üniversitelerinin Kültürel Ekinlikleri ve Ekişehir Anadolu Üniversitesi Örneği" *Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözümleri*, *Ön. Ver.*, s. 294.

39 Uğur Derman, "Akademik Standartlara Saygılı Bir Üniversite Yaratmanın Koşulları" *Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözümleri*, *Ön. Ver.* s. 53.

40 Gitmez, *Ön. Ver.* s. 20.

41 Fevzi Yılmaz, "YÖK ve Uydu Fakülteler", *Milliyet Gazetesi* 10 Mart 1992, s. 15.

İşletmelerdeki kalite rekabet duygusu bu kurumlarda da hakim kılınmalı, iyi öğretim elemanlarının görev alması sağlanmalıdır.

Öneriler :

1) Üniversite konusu, öğretim elemanı, sosyo-ekonomik çevre, kültür ve önemli yatırımlar gerektiren bir konudur. İlk aşamada yapılacak iş; mevcut üniversitelerin eksiklerini tamamlamak, gerekirse, bu üniversitelerde gerekli önlemleri alarak kapasite yaratmak, insangücü açığı bulunan alanlarda, kontenjan artırmak olmalıdır.

2) Yeni üniversiteler açılması konusunda gerek fiziki imkanlar, gerekse, insangücü açısından hazırlıklara girilmesi, bu konuda DPT, MEB'liği YÖK gibi kuruluşların öncelikle kaynak yaratılması konusunda formüller aramaları gerekir. Aksi takdirde, adı üniversite olan liselerin ötesine geçilemeyeceği biçimindeki değerlendirmeler de haklılığını koruyacakmış gibi görünmektedir⁴³.

Eğer, yeterli hazırlıklar yapılmadan, çeşitli baskıların etkisiyle, ya da istatistiklerin ilhamıyla (okullaşma oranı gibi) üniversite açma hatasına düşülürse, üniversite kavramına hem darbe indirilmiş, hem de niteliksiz diplomalı insanların tüketici ordusuna katılmaları sağlanmış olur ve sonuç olarak bu kurumlar için, üniversite adı altında "orta okullar yaratıldı" deyimini kullananları haklı hale getirir⁴⁴.

3) Gelişmiş üniversitelerin bazılarını lisansüstü eğitim, araştırma yapan, öğretim elemanı yetiştiren kurumlar haline getirmek, yeni üniversitelerle gelişmekte olan üniversitelere lisans eğitimi yaptırmak, gerçekçi bir çözüm olarak görülmektedir.

42 Sema Kalaycıoğlu, "Özel Üniversiteli Döneme Geçerken", *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Mart 1992, s. 12.

Ömer Mert, "Üniversite ve Beklentilerimiz", *Zaman Gazetesi*, 24 Mart 1992, s. 2.

Nejat Veziroğlu, "Özel Üniversiteler Kurulmalı" *Türkiye Gazetesi*, 12.8.1991, s. 1.

Yükseköğretimde Uygulamalar ve Yönelimler, KÖK Eğitim Araştırmaları Serisi, No: 1. (Ankara: Büro Özen Matbaacılık, 1992), s. 11.

43 Bu konudaki görüşler için Bkz:

(1) Prof. Dr. Dündar Sağlam: "Yükseköğretim Çıkmazı" *Güneş Gazetesi*, 21 Eylül 1987.

(2) Kenan Mortan: "Çadır" *Sabah Gazetesi*, 24 Temmuz 1987.

(3) Prof. Dr. Ercüment Konukman: "Yükseköğretim Meseleleri" *Son Havadis Gazetesi*, 12 Temmuz 1987.

(4) Aml Çeçen: "YÖK'ün Anlamsızlığı" *Ön. Ver. Sayı: 22*

(5) Gönül Alayhoğlu: "Üniversitede Ortaöğretim Görüntüsü" *Yeni Asır Gazetesi*, 13 Ekim 1984.

(6) *Töre Dergisi*: "YÖK Raporu" Kasım 1984, Sayı: 162, Sayfa: 8-15.

44 Şarman Gencay, "Üniversitelerimiz" *Cumhuriyet Gazetesi*, 2 Mayıs 1991.

4) Yeni üniversitelerin çekirdeğini oluşturacak olan yükseköğretim kurumlarını, mevcut üniversitelere bağlı olan yüksekokullar şeklinde kurmak ve gelişme durumuna göre bunları fakülteye dönüştürmek, böylece yeni açılacak üniversiteleri sağlam kurusal temellere dayandırmak uygun görülmektedir.

5) Ülkemizin ihtiyaç duyduğu alanlarda, ara insan gücünü yetiştirmeye yönelik yüksekokullar açılmalı, bu okullardan mezun olanlara kendi alanlarıyla ilgili eğitim yapan üniversitelere yatay ve dikey geçiş imkanları sağlanmalıdır.

6) Yükseköğretimde, öğrencinin katkı payı artırılmamalıdır. Üniversiteye giriş hazırlıklarında, ailelerin trilyonlar düzeyinde yaptıkları masrafları, üniversitelerdeki eğitimin desteklenmesinde de yapabilmeleri gerekir.

Son söz olarak diyebiliriz ki: Yeni üniversiteler için öğretim üyesi yetiştirilmez ve mevcut öğretim elemanı kadrosu, açılacak üniversitelere dağıtılsa, en az düzeyde olan kalitenin daha da düşmesi kaçınılmaz olacaktır. Bilim üreten ülkeler arasında 40. sırada bulunmamız, hiç önemli değilse ve 60. olan Sudan'la aynı dilimde bulunmaya razı olacaksak⁴⁵, yüzlerce yeni üniversite açmakta ve "bir müdür bir mühür" anlayışı ile, bir dekan, bir fakülte kurmaya devam etmekte hiç bir sakınca olmayacaktır⁴⁶. Ancak, üniversitelerin bilimsel yoğunluğunu, standartların korunmasını düşünmeden açılacak yeni üniversitelerle sulandırarak azaltmak, üniversitemizi Osmanlı Medreseleri'nin çıkmazlarına, sürüklemek tehlikesi ile karşı karşıya bırakır⁴⁷.

Kaynakça

- Alayhoğlu, Gönül. "Üniversitede Ortaöğretim Görüntüsü" *Yeni Asır Gazetesi*, 13 Ekim 1984.
- Atatürk Üniversitesi Kanunu Layihası ve Maarif ve Bütçe Encümenleri Mazbataları, Sayı 218.
- Batuhan, Hüseyin. "Türkiye'nin Bir Bilim Politikası Var mı?" *Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözümler*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1990.
- Baysal, Jale. "Üniversitemizin Kütüphane Sorunu" *Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözümler*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1990.
- Çeçen, Aml. "YÖK'ün Anlamsızlığı" *Akis Dergisi*, 14-20 Eylül 1987, Sayı 22.

45 Namık Kemal Pak, "Bilimde Sudan Düzeyindeyiz" *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Ağustos 1991, s. 16.

46 Töre Dergisi, *Ön. Ver.* s. 10.

47 Cahit Tanyol, "Üniversite ve Özerklik Bazında" *Cumhuriyet Gazetesi*, 7 Mart 1992, s. 12.

- Derman, Uğur.** "Akademik Standartlara Saygılı Bir Üniversite Yaratmanın Koşulları" *Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözümler* İstanbul: Cem Yayınevi, 1990.
- Doğu Üniversitesinin Kurulmasına Dair Kanun Layihası ve Milli Eğitim ve Bütçe Komisyonu Raporları, Sayı 148.
- DPT, Yükseköğretim Araştırması.* Ankara: DPT Yayını, No: 858, 1970.
- Ege Üniversitesi Kanunu Layihası ve Maarif ve Bütçe Encümenleri Mazbataları. Sayı, 218.
- Gencay, Şarman.** "Üniversitelerimiz" *Cumhuriyet Gazetesi*, 2 Mayıs 1991.
- Gitmez, S. Ali.** "Bilimin Taşrahlaşması" *Bilim ve Sanat*, Ekim 1984, Sayı 46.
- Güven, Kasım Cemal.** "Türk Üniversitelerinde YÖK Öncesi ve Sonrası Araştırma." *Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözümler.* İstanbul: Cem Yayınevi, 1990.
- İkinci Uluslararası Yükseköğretim Konferansı - Üniversite Yönetimi.* Ankara: Meteksan A.Ş., 9-11 Ocak 1989.
- Kalaycıoğlu, Sema.** "Özel Üniversiteli Döneme Geçerken" *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Mart 1992.
- Kaptan, Saim.** *Türkiye'de Yükseköğretim Reformu ve İsnangücü Potansiyeli.* Ankara: DPT Yayını, No: 2026, 1986.
- Karadeniz Teknik Üniversitesi Kuruluşu Hakkında Kanun Teklifi ve Bütçe Mazbataları. Sayı, 319.
- Konukman, Ercüment.** "Yükseköğretim Meseleleri" *Son Havadis Gazetesi*, 12 Temmuz 1987.
- Korkut, Hüseyin.** *Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere Üniversiteleri.* Ankara: YÖK Matbaası, 1990.
- . *Türk Üniversiteleri ve Üniversite Araştırmaları.* Ankara: A.Ü. Eğ. Bil. Fak. Yayınları, No: 134, 1989.
- Mert, Ömer.** "Üniversite ve Beklentilerimiz" *Zaman Gazetesi*, 24 Mart 1992.
- Milliyet Gazetesi*, 7 Mart 1992.
- Mortan, Kenan.** "Çadır" *Sabah Gazetesi*, 24 Temmuz 1987.
- Okyar, Osman.** "Türkiye'de Yeni Üniversitelerin Kurulması" *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, Ankara: 1970.
- Özbay, Ferhunde.** "Üniversite Çevresi" *Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözümler.* İstanbul: Cem Yayınevi, 1990.
- Pak, Namık Kemal.** "Bilimde Sudan Düzeyindeyiz". *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Ağustos 1991.
- Resmî Gazete.* 7 Mart 1992 Tarih ve 26164 Sayı.
- Sağlam, Dündar.** "Yükseköğretim Çıkmazı" *Güneş Gazetesi*, 21 Eylül 1987.
- Sencer, Muzaffer.** "İnsangücü Planlaması ve Üniversite" *Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözümler.* İstanbul: Cem Yayınevi, 1990.
- Şahin, Haluk.** "Üniversite Ama Nasıl?" *Güneş Gazetesi*, 22 Mayıs 1991.
- Tanyol, Cahit.** "Üniversite ve Özerklik Bazında" *Cumhuriyet Gazetesi*, 7 Mart 1992.
- Töre Dergisi.* "YÖK Raporu" Kasım 1984, Sayı 162.

- Uğur, Ergun. "Taşradaki Üniversite" *Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözümler*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1990.
- Üskül, Zafer. "Taşra Üniversitelerinin Kültürel Etkinlikleri ve Eskişehir Anadolu Üniversitesi Örneği" *Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözümler*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1990.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet. "Gerçek Üniversite ve Medrese" *Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözümler*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1990.
- Veziroğlu, Nejat. "Özel Üniversiteler Kurulmalı" *Türkiye Gazetesi*, 12.8.1991.
- Yılmaz, Fevzi. "YÖK ve Uydu Fakülteler" *Milliyet Gazetesi*, 10 Mart 1992.
- Yükseköğretimde Uygulamalar ve Yönelimler*. KÖK Eğitim Araştırmaları Serisi, Ankara: BİR. Özen Matbaacılık, 1992.
- Yükseköğretim Gelişme Planı*. (1992-2012), Ankara: Ders Aletleri Yapımı Merkezi, 1991.
- Yüksel, A. Sait. "Demokrasi Önce Üniversiteye" *Milliyet Gazetesi*, 10 Eylül 1991.